

Werkprogramma

2013

RAAD VOOR

MAATSCHAPPELIJKE

ONTWIKKELING

Werkprogramma 2013

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling

Den Haag, januari 2013

R A A D V O O R
M A A T S C H A P P E L I J K E
O N T W I K K E L I N G

De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling is de adviesraad van de regering en het parlement op het terrein van participatie van burgers en stabiliteit van de samenleving. De RMO werkt aan nieuwe concepten voor de aanpak van sociale vraagstukken.

De Raad bestaat uit onafhankelijke kroonleden: de heer mr. S. Harchaoui (voorzitter), de heer drs. B.J. Drenth, de heer prof. dr. P.H.A. Frissen, de heer dr. E. Gerritsen, mevrouw drs. J.G. Manshanden MPA, de heer prof. dr. L.C.P.M. Meijs, mevrouw prof. dr. M.R.J.R.S. van San en mevrouw prof. dr. I. van Staveren. De heer dr. R. Janssens is algemeen secretaris van de Raad.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling
Parnassusplein 5
Postbus 16139
2500 BC Den Haag
Tel. 070 340 52 94
Fax 070 340 70 44
www.adviesorgaan-rmo.nl
rmo@adviesorgaan-rmo.nl

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Basisontwerp: Christoph Noordzij, Wierum

© Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Den Haag, 2013
*Niets in deze uitgave mag worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd,
opgeslagen in een dataverwerkend systeem of uitgezonden in enige vorm
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welk wijze dan ook zonder
toestemming van de RMO.*

Inhoud

- 1 Inleiding 5
 - 2 Visie Wmo 2017 7
 - 3 Scenario's voor gedragsbeïnvloeding 9
 - 4 Draagvlak voor grensoverschrijdende vraagstukken 10
 - 5 Aanvullende adviesonderwerpen en nog lopende thema's 12
- Overzicht van uitgebrachte publicaties 13

1

Inleiding

Voor u ligt het werkprogramma 2013 van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), de adviesraad van de regering en het parlement op het terrein van participatie van burgers en stabiliteit van de samenleving.

In de keuze voor zijn onderwerpen heeft de Raad zijn oor goed te luisteren gelegd bij de samenleving om te horen wat er speelt. Een niet te ontkennen ontwikkeling bijvoorbeeld is die van een terugtrekkende overheid en een samenleving die voorzieningen zelf organiseert en wellicht zelf bekostigt. Deze beweging vraagt om het doordenken van een nieuwe invulling van begrippen als solidariteit, zelforganisatie en zelfmanagement. In het vorige werkprogramma heeft dit geleid tot adviestrajecten over veerkracht en sociale stabiliteit en over de toekomst van de solidariteit. Deze adviezen zullen begin 2013 verschijnen en bieden voor overheid en samenleving bruikbare uitgangspunten om de geschetste beweging verantwoord en met vertrouwen tegemoet te treden.

De conceptuele invulling van een meer zelfredzame samenleving vraagt natuurlijk op diverse terreinen om nadere uitwerking. Mede op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zal de Raad zich daarom in 2013 buigen over de toekomst van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Als er één wet is die de zelfredzaamheid dient te bevorderen, dan is deze het wel. Tegelijk blijkt het in de praktijk lastig om de omslag naar meer eigen verantwoordelijkheid te realiseren. De Raad gaat daarom in dit adviestraject op zoek naar innovatieve prikkels om de zogeheten kanteling te realiseren. Het advies mondt uit in een 'visie Wmo 2017'.

Een tweede ontwikkeling betreft wat we noemen 'internationaal ongemak'. Dat we in een internationaliserende en globaliserende samenleving leven, weten we natuurlijk al veel langer. Maar het lijkt er op dat de ongemakken die daar binnen de eigen landsgrenzen mee gepaard gaan, opeens veel zichtbaarder worden. De eurocrisis en spanningen in de rest van de wereld hebben hun weerslag op het nationaal sentiment. Er lijkt zich een scheidslijn tussen internationalisten en nationalisten af te tekenen die

schuurt en wringt. Politieke leiders zijn verlegen met enerzijds de internationale onvermijdelijkheid en anderzijds de erkenning van een nationaal gevoel van onbehagen over de consequenties van de internationale politieke, economische en maatschappelijke verwevenheid. Dit is voor de RMO aanleiding geweest om zich expliciet te gaan richten op het vraagstuk van het draagvlak voor grensoverschrijdende vraagstukken. Waar liggen mogelijkheden voor versterking van de legitimiteit voor een internationale politiek die recht doet aan het draagvlak en de veerkracht van de eigen bevolking?

Een derde adviesthema tot slot betreft een afgeleide van bovenstaand thema, maar in feite van elk maatschappelijk vraagstuk waarop de overheid invloed wil uitoefenen: de mogelijkheden van de overheid om het gedrag van haar burgers te sturen. Of het nu gaat om bovengenoemde twee thema's als verankering van internationaal beleid en onderlinge zelfredzaamheid of om vraagstukken als obesitas (en gezondheid in het algemeen), er zit altijd een gedragscomponent in. Steeds vaker komt de overheid voor de vraag te staan of ze dit gedrag kan en mag beïnvloeden en welke strategieën dan effectief zijn. In dit adviestraject gaat de Raad op zoek naar het antwoord op deze vragen door verschillende scenario's te beschrijven en te analyseren.

Bovenstaande thema's zijn geformuleerd in nauw overleg met departementen en collega-adviesraden. De Raad stelt zich verder open voor aanvullende vragen. Op basis van de actualiteit zal de Raad desgevraagd briefadviezen uitbrengen over specifieke vragen die leven bij kabinet en parlement.

De Raad zal zijn taak overigens uitoefenen in de wetenschap dat hij in 2013 een taakstelling van 10% moet verwerken. Niet minder enthousiast zal hij zich van zijn mooie taak kwijten.

Met vriendelijke groet,

Sadik Harchaoui
voorzitter

Rienk Janssens
algemeen secretaris

2

Visie Wmo 2017

Sinds 2007 is de Wmo van kracht. Gemeenten hebben een sleutelrol gekregen in het bevorderen van de zelfredzaamheid en de maatschappelijke participatie van mensen. Eigen verantwoordelijkheid staat daarbij voorop, waarbij gemeenten de plicht hebben mensen te ondersteunen als zij vanwege hun beperkingen niet voldoende zelfredzaam zijn.

Het ministerie van vws heeft de rmo gevraagd te kijken hoe de omslag kan worden versterkt naar:

- meer eigen verantwoordelijkheid van burgers;
- het gebruik van de eigen kracht van burgers en hun sociale omgeving;
- meer innovatie in het aanbod van ondersteuning door gemeenten en aanbieders.

Hierbij gaat het zowel om de vraag welke rol de overheid moet spelen om een cultuuromslag bij burgers, gemeenten en aanbieders te bewerkstelligen als om de vraag wat er nodig is om innovatie in de Wmo te vergroten, bijvoorbeeld doordat het aanbod van professionals inspeelt op de ontwikkeling naar meer eigen verantwoordelijkheid.

De vragen worden gesteld in het besef dat de weg naar eigen verantwoordelijkheid geen rechte is. Nieuwe en al bestaande maatschappelijke trends (mondigheid van burgers, vergrijzing en afnemende draaglast, krappe arbeidsmarkt, technologisering van verzorging, explosief groeiende gezondheidszorgkosten) en de nog op handen zijnde politieke besluitvorming (mogelijke ontmanteling van awbz) beïnvloeden mede de toekomst van de Wmo. De belangrijkste uitdaging daarbij is wellicht de te realiseren verandering om als overheden en burger niet meer te denken in termen van 'recht op' (burger) en 'zorgen voor' (overheid), maar in 'bijdrage aan' (burger) en 'zorgen dat' (overheid).

In dit adviestraject gaat de rmo op zoek naar mogelijkheden om de beoogde omslag naar eigen verantwoordelijkheid te realiseren en naar prikkels om de kosten te beheersen en de kanteling naar innovatie te

bewerkstelligen. Het advies moet uitmonden in een strategische visie op de Wmo voor rijk en gemeenten, beseffend dat innovatie en variëteit zich op lokaal niveau ontwikkelen. Het advies zal onder meer ingaan op de vraag hoe burgers en belangengroepen de verschillen in gemeentelijke beleidsvrijheid (die waarschijnlijk zullen ontstaan) zullen gaan ervaren. Ontwikkelingen in aanpalende domeinen (in het kader van overige decentralisaties in het sociale domein) zullen daarbij nauw betrokken worden. De visie Wmo 2017 zal dan ook lessen bevatten voor decentralisatiebewegingen in het algemeen.

3

Scenario's voor gedragsbeïnvloeding

De overheid wordt geconfronteerd met diverse maatschappelijke ontwikkelingen die gedragsbeïnvloeding tot een relevant thema maken: gezond gedrag (bv. obesitas, sport), financieel gedrag (bv. schulden, leningen, pensioenen) en duurzaamheid (bv. energieverbruik, afval). Ook is er steeds meer kennis over gedragsbeïnvloeding beschikbaar vanuit verschillende disciplines (bv. psychologie, communicatiewetenschappen en gedrags-economie).

Niet altijd is duidelijk wat deze kennis betekent of zou moeten betekenen voor overheidsbeleid dat gericht is op maatschappelijke problemen die vragen om gedragsverandering bij de burger (vergelijk ook de *Strategische kennisagenda 2020* van het ministerie van vws). De overheid beschikt over diverse expliciete en impliciete interventies om menselijk gedrag te beïnvloeden. Te denken valt aan wetgeving (gebieden en verbieden), financiële prikkels (subsiëren, belonen en belasten), informeren (communiceren en voorlichten) en contextuele gedragsbeïnvloeding (veranderen van context en keuzearchitectuur).

De Raad zal aan de hand van een aantal concrete casus scenario's beschrijven voor gedragsbeïnvloeding en op zoek gaan naar de grenzen en mogelijkheden van die beïnvloeding. Het is niet direct gezegd dat de overheid bij bovenstaande maatschappelijke problemen een duidelijke directe rol heeft of zou moeten hebben. Hierbij spelen politieke (normatieve) maar ook empirische overwegingen mee, onder meer afhankelijk van het type instrument en het desbetreffende beleidsdomein. Mede op basis van eerder onderzoek (onder andere dat van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) zal de Raad op basis van een aantal scenario's de reikwijdte en een afwegingskader schetsen van strategische gedragsbeïnvloeding door de overheid.

4

Draagvlak voor grensoverschrijdende vraagstukken

Eind jaren negentig suggereerde de RMO in zijn advies *Nationale identiteit in Nederland* dat het vraagstuk van nationale identiteit tegen de achtergrond van de Europese eenwording en de toenemende globalisering urgenter zou gaan worden. Die gedachte lijkt, anders misschien dan verwacht, inmiddels door de realiteit te zijn bevestigd.

Er bestaat een toenemende spanning tussen nationale en internationale oriëntatie. Enerzijds is er sprake van een 'internationale onvermijdelijkheid' als gevolg van verstrengeling van politieke, economische, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen die de landsgrenzen overstijgen. Anderzijds zijn voor burgers de repercussies van die onvermijdelijkheid vooral binnen de nationale grenzen zichtbaar en leiden die daar tot discussie en in zekere zin onvrede. Veel gebeurt in Europa en daarbuiten, maar de kanalen voor discussie en voor het creëren van draagvlak liggen vooral in eigen land.

De genoemde spanning tussen nationale en internationale oriëntatie lijkt soms samen te vallen met een nieuwe sociale scheidslijn: aan de ene kant de (vaak laagopgeleide) nationalistten, aan de andere kant de (vaak hoogopgeleide) internationalisten. De werkelijkheid is echter altijd genuanceerder en complexer. Er zullen weinig mensen in Nederland zijn die niet blij zijn met de vrije doorgang langs de grens. En de gezondheidszorg mag dan een nationaal beleidsdomein zijn, iedereen vindt het gewoon om in het buitenland een operatie te ondergaan of op vakantie de benodigde hulp te krijgen. Daarbuiten: een internationale oriëntatie betekent niet dat er geen discussie nodig is over bijvoorbeeld aanpassingen in het proces van Europese besluitvorming.

In dit adviestraject agendeert de Raad het wankel evenwicht tussen nationale en internationale oriëntatie. Vaak wordt de verklaring voor bovengenoemde spanning gezocht in het democratisch tekort van Europa. De vraag is echter of versterking van een internationale democratie recht doet aan de inherent aanwezige spanning. Evenzogoed zou de oplossing kunnen liggen in het zoeken naar meer nationaal draagvlak voor het internationaal beleid. Waar liggen mogelijkheden voor versterking van de legitimiteit voor een internationale politiek die recht doet aan het draagvlak en de veerkracht van de eigen bevolking?

5

Nog lopende thema's

Vanuit het werkprogramma 2012 lopen tot slot nog een aantal thema's door die begin 2013 tot een advies zullen leiden. Dit betreft:

- Veerkracht en stabiliteit
- De toekomst van de solidariteit
- Randstad en periferie
- Overheid en internet

Overzicht van uitgebrachte publicaties

Adviezen

Vierde raadsperiode 2009-2012

- 52 Het onbehagen voorbij. Een wenkend perspectief op onvrede en onmacht. (2013)
- 51 Ontzorgen en normaliseren. Naar een sterke eerstelijns jeugd- en gezinszorg. (2012)
- 50 Tegenkracht organiseren. Lessen uit de kredietcrisis. (2011)
- 49 De nieuwe regels van het spel. Internet en publiek debat. (2011)
- 48 Migratiepolitiek voor een open samenleving. (2011)
- 47 Nieuwe ronde, nieuwe kansen. Sociale stijging en daling in perspectief. (2011)
- 46 Polariseren binnen onze grenzen. (2009)
- 45 De wijk nemen. Een subtiel samenspel van burgers, maatschappelijke organisaties en overheid. (2009)

Briefadviezen:

- Tussen ratio en symboliek. Een reflectie op adolescentenstrafrecht. (2012)
- Tussen afkomst en toekomst. Etnische categorisering door de overheid. (2012)
- Bevrijdend kader voor de jeugdzorg. (2011)
- Terug naar de basis. Over legitimiteit van maatschappelijke dienstverlening. (2010)
- De toekomst van de bestuurlijke inrichting. (2010)
- Sociaal bezuinigen. (2010)
- Briefadvies wmo. (2009)

In samenwerking met de rvz. Investeren rondom kinderen. (2009)

Derde raadsperiode 2005-2008

- 44 De ontkokering voorbij. Slim organiseren voor meer regelruimte. (2008)
- 43 Tussen flaneren en schofferen. Een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren. (2008)

- 42 Vormen van democratie. Een advies over democratische gezindheid. (2007)
- 41 Strafen zorg: een paar apart. Passende interventies bij delictplegers met psychische en psychiatrische problemen. (2007)
- 40 Inhoud stuurt de beweging. Drie scenario's voor het lokale debat over de WMO. (2006)
- 39 Ontsnappen aan medialogica. Tbs in de maatschappelijke beeldvorming. (2006)
- 38 Verschil maken. Eigen verantwoordelijkheid na de verzorgingsstaat. (2005)
- 37 Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden. (2005)
- 36 Lokalisering van maatschappelijke ondersteuning. Voorwaarden voor een succesvolle WMO (2005)

In samenwerking met de rvz. Versterking voor gezinnen. (2008)

Tweede Raadsperiode 2001-2004

- 35 Eenheid, verscheidenheid en binding. Over concentratie en integratie van minderheden in Nederland. (2005)
- 34 Ouderen tellen mee. Advies aan de Themacommissie Ouderenbeleid van de Tweede Kamer. (2004)
- 33 Mogen ouderen ook meedoen. (2004)
- 32 Toegang tot recht. (2004)
- 31 Sociale veiligheid organiseren. Naar herkenbaarheid in de publieke ruimte. (2004)
- 30 Verschil in de verzorgingsstaat. Over schaarste in de publieke sector. (2004)
- 29 Humane genetica en samenleving. Bouwstenen voor een ander debat. (2004)
- 28 Europa als sociale ruimte. Open coördinatie van sociaal beleid in de Europese Unie. (2004)
- 27 Hart voor Europa. De rol van de Nederlandse overheid. (2003)
- 26 Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek. (2003)
- 25 De handicap van de samenleving. Over mogelijkheden en beperkingen van community care. (2002)
- 24 Bevrijdende kaders. Sturen op verantwoordelijkheid. (2002)

- 23 Geen woorden maar daden. Bijdrage aan het normen- en waardendebat. (2002)
- 22 Werken aan balans. Een remedie tegen burn-out. (2002)
- 21 Educatief centrum voor ouder en kind. Advies over voor- en vroegschoolse opvang. (2002)
- 20 Levensloop als perspectief. Kanttekeningen bij de Verkenning Levensloop. Beleidsopties voor leren, werken, zorgen en wonen. (2002)
- 19 Van uitzondering naar regel. Maatwerk in het grotestedenbeleid. (2001)
- 18 Aansprekend opvoeden. Balanceren tussen steun en toezicht. (2001)
- 17 Instituties in lijn met het moderne individu. De Sociale Agenda 2002-2006. (2001)
- 16 Kwetsbaar in kwadraat. Krachtige steun aan kwetsbare mensen. (2001)

In samenwerking met ACVZ. Inburgering. Educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving. (2003)

In samenwerking met ROB. Etniciteit, binding en burgerschap. (2001)

In samenwerking met de Onderwijsraad. Samen naar de taalschool. (2001)

Eerste raadsperiode 1997-2000

- 15 Ver weg en dichtbij. Over hoe ICT de samenleving kan verbeteren. (2000)
- 14 Van discriminatie naar diversiteit. Kanttekeningen bij de Meerjarennota Emancipatiebeleid 'Van vrouwenstrijd naar vanzelfsprekendheid'. (2000)
- 13 Wonen in de 21e eeuw. (2000)
- 12 Alert op vrijwilligers. (2000)
- 11 Ongekende aanknopingspunten. Strategieën voor de aanpassing van de sociale infrastructuur. (2000)
- 10 Aansprekend burgerschap. De relatie tussen de organisatie van het publieke domein en de verantwoordelijkheid van burgers. (2000)
- 9 Nationale identiteit in Nederland. Internationalisering en nationale identiteit. (1999)
- 8 Arbeid en zorg. Reactie op de kabinetsnota 'Op weg naar een nieuw evenwicht tussen arbeid en zorg'. (1999)
- 7 Integratie in perspectief. Advies over integratie van bijzondere groepen en van personen uit etnische groeperingen in het bijzonder. (1998)

- 6 Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot waarden en normen. (1998)
- 5 Uitsluitend vrijwillig!? Maatschappelijk actief in het vrijwilligerswerk. (1997)
- 4 Kwaliteit in de buurt. (1997)
- 3 Werkeloos toezien. Activering van langdurig werklozen. (1997)
- 2 Stedelijke vernieuwing. (1997)
- 1 Vereenzaming in de samenleving. (1997)

In samenwerking met de rvz. Gezond zonder zorg. (2000)

In samenwerking met de rvz. Verslavingszorg herijkt. (1999)

In samenwerking met de rvz. Zorgarbeid in de toekomst. (1999)

In samenwerking met de Onderwijsraad. Voorschools en buitenschools. (1998)

Onderzoeken

De ingenieur en de buurman. Communicatie rondom de aanleg van de Noord/Zuidlijn. T. Baetens. (2010)

Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland. N. de Boer en J. van der Lans. (2011)

De weg omhoog. Een analyse van het vertoog over sociale mobiliteit in regeringsbeleid. M. van der Steen, R. Peeters en M. Pen. (2010)

Naar een open samenleving? Recente ontwikkelingen in sociale stijging en daling in Nederland. J. Tolsma en M.H.J. Wolbers. (2010)

Je voelt het gewoon. een onderzoek naar schoolkeuze en segregatie in Amsterdam-Noord. D. Zeldenrijk. (2010)

Indicatiestelling: omstreden toegang tot zorg. J. van der Meer (2010)

Uit de koker van. Praktijken van verkokering en ontkokering. RMO/VOM (red.) (2010)

Stem geven aan verankering. RMO (2009)

Beperkt maar niet begrensd. RMO (red.) (2009) Webpublicatie.

Bericht van de werkvloer. J. van der Meer. (2009) Webpublicatie.

Polarisatie. Bedreigend en verrijkend. RMO (red.) (2009)

Verkenning participatie: Arbeid, vrijwillige inzet en mantelzorg in perspectief. RMO (red.) (2008)

- Levensvraagstukken. De sociale context van ongewenste zwangerschappen en van ondraaglijk en uitzichtloos lijden. (2008)
- 30 Plannen voor een beter Nederland. De sociale agenda. K. van Beek en Y.Zonderop (red.) (2006)
- Opbrengsten van sociale investeringen. I. Doorten en R. Rouw (red.) (2006)
- Eigen verantwoordelijkheid: bevrijding of beheersing? R. Ossewaarde. (2006)
- Democratie voorbij de instituties. Vooronderzoek van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (2006)
- Horizontale verantwoording bij ZBO's en agentschappen. T. Schillemans. (2005)
- Tussen zorgen en begrenzen. Over de aanpak van delictplegers met psychi(atri)sche problemen. D. Graas en R.Janssens. (2005)
- Gezin anno nu. M. Distelbrink, N. Lucassen en E. Hooghiemstra. (2005)
- Tussen vangnet en trampoline. Over de inzet van publieke middelen voor participatie en zekerheid. H.Adriaansens, K. van Beek en R. Janssens. (2005)
- Preventiebeleid. Een verkennende achtergrondstudie. R. Torenvlied en A.Akkerman. (2005)
- Over insluiting en vermindering. Twee essays over segregatie en integratie. J. Uitermark en J.W. Duyvendak; P. Scheffer. (2004)
- “Nee, ik voel me nooit onveilig”. Determinanten van sociale veiligheidsgevoelens. H. Elffers en W. de Jong. (2004)
- Ouderen en maatschappelijke inzet. K. Breedveld, M. de Klerk en J. de Hart. (2004)
- Financiële prikkels voor werknemers bij uitstroom. I. Groot en A. Heyma. (2004)
- Sociale veiligheid vergroten door gelegenheidsbeperking: wat werkt en wat niet? K. Wittebrood en M. van Beem. (2004)
- Inburgering. Educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving. (2003)
- Publicaties van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling zijn te downloaden via www.adviesorgaan-rmo.nl

De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling is de adviesraad van de regering en het parlement op het terrein van participatie van burgers en stabiliteit van de samenleving. De RMO werkt aan nieuwe concepten voor de aanpak van sociale vraagstukken.

De Raad bestaat uit onafhankelijke kroonleden: de heer mr. S. Harchaoui (voorzitter), de heer drs. B.J. Drenth, de heer prof. dr. P.H.A. Frissen, de heer dr. E. Gerritsen, mevrouw drs. J.G. Manshanden MPA, de heer prof. dr. L.C.P.M. Meijs, mevrouw prof. dr. M.R.J.R.S. van San en mevrouw prof. dr. I. van Staveren. De heer dr. R. Janssens is algemeen secretaris van de Raad.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling

Parnassusplein 5

Postbus 16139

2500 BC Den Haag

Tel. 070 340 52 94

Fax 070 340 70 44

www.adviesorgaan-rmo.nl

rmo@adviesorgaan-rmo.nl

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Basisontwerp: Christoph Noordzij, Wierum

© Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Den Haag, 2013

Niets in deze uitgave mag worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, opgeslagen in een dataverwerkend systeem of uitgezonden in enige vorm door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welk wijze dan ook zonder toestemming van de RMO.

Inhoud

- 1 Inleiding 5
 - 2 Visie Wmo 2017 7
 - 3 Scenario's voor gedragsbeïnvloeding 9
 - 4 Draagvlak voor grensoverschrijdende vraagstukken 10
 - 5 Aanvullende adviesonderwerpen en nog lopende thema's 12
- Overzicht van uitgebrachte publicaties 13

1

Inleiding

Voor u ligt het werkprogramma 2013 van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), de adviesraad van de regering en het parlement op het terrein van participatie van burgers en stabiliteit van de samenleving.

In de keuze voor zijn onderwerpen heeft de Raad zijn oor goed te luisteren gelegd bij de samenleving om te horen wat er speelt. Een niet te ontkennen ontwikkeling bijvoorbeeld is die van een terugtrekkende overheid en een samenleving die voorzieningen zelf organiseert en wellicht zelf bekostigt. Deze beweging vraagt om het doordenken van een nieuwe invulling van begrippen als solidariteit, zelforganisatie en zelfmanagement. In het vorige werkprogramma heeft dit geleid tot adviestrajecten over veerkracht en sociale stabiliteit en over de toekomst van de solidariteit. Deze adviezen zullen begin 2013 verschijnen en bieden voor overheid en samenleving bruikbare uitgangspunten om de geschetste beweging verantwoord en met vertrouwen tegemoet te treden.

De conceptuele invulling van een meer zelfredzame samenleving vraagt natuurlijk op diverse terreinen om nadere uitwerking. Mede op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zal de Raad zich daarom in 2013 buigen over de toekomst van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Als er één wet is die de zelfredzaamheid dient te bevorderen, dan is deze het wel. Tegelijk blijkt het in de praktijk lastig om de omslag naar meer eigen verantwoordelijkheid te realiseren. De Raad gaat daarom in dit adviestraject op zoek naar innovatieve prikkels om de zogeheten kanteling te realiseren. Het advies mondt uit in een 'visie Wmo 2017'.

Een tweede ontwikkeling betreft wat we noemen 'internationaal ongemak'. Dat we in een internationaliserende en globaliserende samenleving leven, weten we natuurlijk al veel langer. Maar het lijkt er op dat de ongemakken die daar binnen de eigen landsgrenzen mee gepaard gaan, opeens veel zichtbaarder worden. De eurocrisis en spanningen in de rest van de wereld hebben hun weerslag op het nationaal sentiment. Er lijkt zich een scheidslijn tussen internationalisten en nationalistes af te tekenen die

schuurt en wringt. Politieke leiders zijn verlegen met enerzijds de internationale onvermijdelijkheid en anderzijds de erkenning van een nationaal gevoel van onbehagen over de consequenties van de internationale politieke, economische en maatschappelijke verwevenheid. Dit is voor de RMO aanleiding geweest om zich expliciet te gaan richten op het vraagstuk van het draagvlak voor grensoverschrijdende vraagstukken. Waar liggen mogelijkheden voor versterking van de legitimiteit voor een internationale politiek die recht doet aan het draagvlak en de veerkracht van de eigen bevolking?

Een derde adviesthema tot slot betreft een afgeleide van bovenstaand thema, maar in feite van elk maatschappelijk vraagstuk waarop de overheid invloed wil uitoefenen: de mogelijkheden van de overheid om het gedrag van haar burgers te sturen. Of het nu gaat om bovengenoemde twee thema's als verankering van internationaal beleid en onderlinge zelfredzaamheid of om vraagstukken als obesitas (en gezondheid in het algemeen), er zit altijd een gedragscomponent in. Steeds vaker komt de overheid voor de vraag te staan of ze dit gedrag kan en mag beïnvloeden en welke strategieën dan effectief zijn. In dit adviestraject gaat de Raad op zoek naar het antwoord op deze vragen door verschillende scenario's te beschrijven en te analyseren.

Bovenstaande thema's zijn geformuleerd in nauw overleg met departementen en collega-adviesraden. De Raad stelt zich verder open voor aanvullende vragen. Op basis van de actualiteit zal de Raad desgevraagd briefadviezen uitbrengen over specifieke vragen die leven bij kabinet en parlement.

De Raad zal zijn taak overigens uitoefenen in de wetenschap dat hij in 2013 een taakstelling van 10% moet verwerken. Niet minder enthousiast zal hij zich van zijn mooie taak kwijten.

Met vriendelijke groet,

Sadik Harchaoui
voorzitter

Rienk Janssens
algemeen secretaris

2

Visie Wmo 2017

Sinds 2007 is de Wmo van kracht. Gemeenten hebben een sleutelrol gekregen in het bevorderen van de zelfredzaamheid en de maatschappelijke participatie van mensen. Eigen verantwoordelijkheid staat daarbij voorop, waarbij gemeenten de plicht hebben mensen te ondersteunen als zij vanwege hun beperkingen niet voldoende zelfredzaam zijn.

Het ministerie van vws heeft de rmo gevraagd te kijken hoe de omslag kan worden versterkt naar:

- meer eigen verantwoordelijkheid van burgers;
- het gebruik van de eigen kracht van burgers en hun sociale omgeving;
- meer innovatie in het aanbod van ondersteuning door gemeenten en aanbieders.

Hierbij gaat het zowel om de vraag welke rol de overheid moet spelen om een cultuuromslag bij burgers, gemeenten en aanbieders te bewerkstelligen als om de vraag wat er nodig is om innovatie in de Wmo te vergroten, bijvoorbeeld doordat het aanbod van professionals inspeelt op de ontwikkeling naar meer eigen verantwoordelijkheid.

De vragen worden gesteld in het besef dat de weg naar eigen verantwoordelijkheid geen rechte is. Nieuwe en al bestaande maatschappelijke trends (mondigheid van burgers, vergrijzing en afnemende draaglast, krappe arbeidsmarkt, technologisering van verzorging, explosief groeiende gezondheidszorgkosten) en de nog op handen zijnde politieke besluitvorming (mogelijke ontmanteling van awbz) beïnvloeden mede de toekomst van de Wmo. De belangrijkste uitdaging daarbij is wellicht de te realiseren verandering om als overheden en burger niet meer te denken in termen van 'recht op' (burger) en 'zorgen voor' (overheid), maar in 'bijdrage aan' (burger) en 'zorgen dat' (overheid).

In dit adviestraject gaat de rmo op zoek naar mogelijkheden om de beoogde omslag naar eigen verantwoordelijkheid te realiseren en naar prikkels om de kosten te beheersen en de kanteling naar innovatie te

bewerkstelligen. Het advies moet uitmonden in een strategische visie op de Wmo voor rijk en gemeenten, beseffend dat innovatie en variëteit zich op lokaal niveau ontwikkelen. Het advies zal onder meer ingaan op de vraag hoe burgers en belangengroepen de verschillen in gemeentelijke beleidsvrijheid (die waarschijnlijk zullen ontstaan) zullen gaan ervaren. Ontwikkelingen in aanpalende domeinen (in het kader van overige decentralisaties in het sociale domein) zullen daarbij nauw betrokken worden. De visie Wmo 2017 zal dan ook lessen bevatten voor decentralisatiebewegingen in het algemeen.

3

Scenario's voor gedragsbeïnvloeding

De overheid wordt geconfronteerd met diverse maatschappelijke ontwikkelingen die gedragsbeïnvloeding tot een relevant thema maken: gezond gedrag (bv. obesitas, sport), financieel gedrag (bv. schulden, leningen, pensioenen) en duurzaamheid (bv. energieverbruik, afval). Ook is er steeds meer kennis over gedragsbeïnvloeding beschikbaar vanuit verschillende disciplines (bv. psychologie, communicatiewetenschappen en gedrags-economie).

Niet altijd is duidelijk wat deze kennis betekent of zou moeten betekenen voor overheidsbeleid dat gericht is op maatschappelijke problemen die vragen om gedragsverandering bij de burger (vergelijk ook de *Strategische kennisagenda 2020* van het ministerie van vws). De overheid beschikt over diverse expliciete en impliciete interventies om menselijk gedrag te beïnvloeden. Te denken valt aan wetgeving (gebieden en verbieden), financiële prikkels (subsiëren, belonen en belasten), informeren (communiceren en voorlichten) en contextuele gedragsbeïnvloeding (veranderen van context en keuzearchitectuur).

De Raad zal aan de hand van een aantal concrete casus scenario's beschrijven voor gedragsbeïnvloeding en op zoek gaan naar de grenzen en mogelijkheden van die beïnvloeding. Het is niet direct gezegd dat de overheid bij bovenstaande maatschappelijke problemen een duidelijke directe rol heeft of zou moeten hebben. Hierbij spelen politieke (normatieve) maar ook empirische overwegingen mee, onder meer afhankelijk van het type instrument en het desbetreffende beleidsdomein. Mede op basis van eerder onderzoek (onder andere dat van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) zal de Raad op basis van een aantal scenario's de reikwijdte en een afwegingskader schetsen van strategische gedragsbeïnvloeding door de overheid.

4

Draagvlak voor grensoverschrijdende vraagstukken

Eind jaren negentig suggereerde de RMO in zijn advies *Nationale identiteit in Nederland* dat het vraagstuk van nationale identiteit tegen de achtergrond van de Europese eenwording en de toenemende globalisering urgenter zou gaan worden. Die gedachte lijkt, anders misschien dan verwacht, inmiddels door de realiteit te zijn bevestigd.

Er bestaat een toenemende spanning tussen nationale en internationale oriëntatie. Enerzijds is er sprake van een 'internationale onvermijdelijkheid' als gevolg van verstrengeling van politieke, economische, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen die de landsgrenzen overstijgen. Anderzijds zijn voor burgers de repercussies van die onvermijdelijkheid vooral binnen de nationale grenzen zichtbaar en leiden die daar tot discussie en in zekere zin onvrede. Veel gebeurt in Europa en daarbuiten, maar de kanalen voor discussie en voor het creëren van draagvlak liggen vooral in eigen land.

De genoemde spanning tussen nationale en internationale oriëntatie lijkt soms samen te vallen met een nieuwe sociale scheidslijn: aan de ene kant de (vaak laagopgeleide) nationalistten, aan de andere kant de (vaak hoogopgeleide) internationalisten. De werkelijkheid is echter altijd genuanceerder en complexer. Er zullen weinig mensen in Nederland zijn die niet blij zijn met de vrije doorgang langs de grens. En de gezondheidszorg mag dan een nationaal beleidsdomein zijn, iedereen vindt het gewoon om in het buitenland een operatie te ondergaan of op vakantie de benodigde hulp te krijgen. Daarbuiten: een internationale oriëntatie betekent niet dat er geen discussie nodig is over bijvoorbeeld aanpassingen in het proces van Europese besluitvorming.

In dit adviestraject agendeert de Raad het wankel evenwicht tussen nationale en internationale oriëntatie. Vaak wordt de verklaring voor bovengenoemde spanning gezocht in het democratisch tekort van Europa. De vraag is echter of versterking van een internationale democratie recht doet aan de inherent aanwezige spanning. Evenzogoed zou de oplossing kunnen liggen in het zoeken naar meer nationaal draagvlak voor het internationaal beleid. Waar liggen mogelijkheden voor versterking van de legitimiteit voor een internationale politiek die recht doet aan het draagvlak en de veerkracht van de eigen bevolking?

5

Nog lopende thema's

Vanuit het werkprogramma 2012 lopen tot slot nog een aantal thema's door die begin 2013 tot een advies zullen leiden. Dit betreft:

- Veerkracht en stabiliteit
- De toekomst van de solidariteit
- Randstad en periferie
- Overheid en internet

Overzicht van uitgebrachte publicaties

Adviezen

Vierde raadsperiode 2009-2012

- 52 Het onbehagen voorbij. Een wenkend perspectief op onvrede en onmacht. (2013)
- 51 Ontzorgen en normaliseren. Naar een sterke eerstelijns jeugd- en gezinszorg. (2012)
- 50 Tegenkracht organiseren. Lessen uit de kredietcrisis. (2011)
- 49 De nieuwe regels van het spel. Internet en publiek debat. (2011)
- 48 Migratiepolitiek voor een open samenleving. (2011)
- 47 Nieuwe ronde, nieuwe kansen. Sociale stijging en daling in perspectief. (2011)
- 46 Polariseren binnen onze grenzen. (2009)
- 45 De wijk nemen. Een subtiel samenspel van burgers, maatschappelijke organisaties en overheid. (2009)

Briefadviezen:

- Tussen ratio en symboliek. Een reflectie op adolescentenstrafrecht. (2012)
- Tussen afkomst en toekomst. Etnische categorisering door de overheid. (2012)
- Bevrijdend kader voor de jeugdzorg. (2011)
- Terug naar de basis. Over legitimiteit van maatschappelijke dienstverlening. (2010)
- De toekomst van de bestuurlijke inrichting. (2010)
- Sociaal bezuinigen. (2010)
- Briefadvies wmo. (2009)

In samenwerking met de rvz. Investeren rondom kinderen. (2009)

Derde raadsperiode 2005-2008

- 44 De ontkokering voorbij. Slim organiseren voor meer regelruimte. (2008)
- 43 Tussen flaneren en schofferen. Een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren. (2008)

- 42 Vormen van democratie. Een advies over democratische gezindheid. (2007)
- 41 Strafen zorg: een paar apart. Passende interventies bij delictplegers met psychische en psychiatrische problemen. (2007)
- 40 Inhoud stuurt de beweging. Drie scenario's voor het lokale debat over de WMO. (2006)
- 39 Ontsnappen aan medialogica. Tbs in de maatschappelijke beeldvorming. (2006)
- 38 Verschil maken. Eigen verantwoordelijkheid na de verzorgingsstaat. (2005)
- 37 Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden. (2005)
- 36 Lokalisering van maatschappelijke ondersteuning. Voorwaarden voor een succesvolle WMO (2005)

In samenwerking met de rvz. Versterking voor gezinnen. (2008)

Tweede Raadsperiode 2001-2004

- 35 Eenheid, verscheidenheid en binding. Over concentratie en integratie van minderheden in Nederland. (2005)
- 34 Ouderen tellen mee. Advies aan de Themacommissie Ouderenbeleid van de Tweede Kamer. (2004)
- 33 Mogen ouderen ook meedoen. (2004)
- 32 Toegang tot recht. (2004)
- 31 Sociale veiligheid organiseren. Naar herkenbaarheid in de publieke ruimte. (2004)
- 30 Verschil in de verzorgingsstaat. Over schaarste in de publieke sector. (2004)
- 29 Humane genetica en samenleving. Bouwstenen voor een ander debat. (2004)
- 28 Europa als sociale ruimte. Open coördinatie van sociaal beleid in de Europese Unie. (2004)
- 27 Hart voor Europa. De rol van de Nederlandse overheid. (2003)
- 26 Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek. (2003)
- 25 De handicap van de samenleving. Over mogelijkheden en beperkingen van community care. (2002)
- 24 Bevrijdende kaders. Sturen op verantwoordelijkheid. (2002)

- 23 Geen woorden maar daden. Bijdrage aan het normen- en waardendebat. (2002)
- 22 Werken aan balans. Een remedie tegen burn-out. (2002)
- 21 Educatief centrum voor ouder en kind. Advies over voor- en vroegschoolse opvang. (2002)
- 20 Levensloop als perspectief. Kanttekeningen bij de Verkenning Levensloop. Beleidsopties voor leren, werken, zorgen en wonen. (2002)
- 19 Van uitzondering naar regel. Maatwerk in het grotestedenbeleid. (2001)
- 18 Aansprekend opvoeden. Balanceren tussen steun en toezicht. (2001)
- 17 Instituties in lijn met het moderne individu. De Sociale Agenda 2002-2006. (2001)
- 16 Kwetsbaar in kwadraat. Krachtige steun aan kwetsbare mensen. (2001)

In samenwerking met ACVZ. Inburgering. Educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving. (2003)

In samenwerking met ROB. Etniciteit, binding en burgerschap. (2001)

In samenwerking met de Onderwijsraad. Samen naar de taalschool. (2001)

Eerste raadsperiode 1997-2000

- 15 Ver weg en dichtbij. Over hoe ICT de samenleving kan verbeteren. (2000)
- 14 Van discriminatie naar diversiteit. Kanttekeningen bij de Meerjarennota Emancipatiebeleid 'Van vrouwenstrijd naar vanzelfsprekendheid'. (2000)
- 13 Wonen in de 21e eeuw. (2000)
- 12 Alert op vrijwilligers. (2000)
- 11 Ongekende aanknopingspunten. Strategieën voor de aanpassing van de sociale infrastructuur. (2000)
- 10 Aansprekend burgerschap. De relatie tussen de organisatie van het publieke domein en de verantwoordelijkheid van burgers. (2000)
- 9 Nationale identiteit in Nederland. Internationalisering en nationale identiteit. (1999)
- 8 Arbeid en zorg. Reactie op de kabinetsnota 'Op weg naar een nieuw evenwicht tussen arbeid en zorg'. (1999)
- 7 Integratie in perspectief. Advies over integratie van bijzondere groepen en van personen uit etnische groeperingen in het bijzonder. (1998)

- 6 Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot waarden en normen. (1998)
- 5 Uitsluitend vrijwillig!? Maatschappelijk actief in het vrijwilligerswerk. (1997)
- 4 Kwaliteit in de buurt. (1997)
- 3 Werkeloos toezien. Activering van langdurig werklozen. (1997)
- 2 Stedelijke vernieuwing. (1997)
- 1 Vereenzaming in de samenleving. (1997)

In samenwerking met de rvz. Gezond zonder zorg. (2000)

In samenwerking met de rvz. Verslavingszorg herijkt. (1999)

In samenwerking met de rvz. Zorgarbeid in de toekomst. (1999)

In samenwerking met de Onderwijsraad. Voorschools en buitenschools. (1998)

Onderzoeken

De ingenieur en de buurman. Communicatie rondom de aanleg van de Noord/Zuidlijn. T. Baetens. (2010)

Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland. N. de Boer en J. van der Lans. (2011)

De weg omhoog. Een analyse van het vertoog over sociale mobiliteit in regeringsbeleid. M. van der Steen, R. Peeters en M. Pen. (2010)

Naar een open samenleving? Recente ontwikkelingen in sociale stijging en daling in Nederland. J. Tolsma en M.H.J. Wolbers. (2010)

Je voelt het gewoon. een onderzoek naar schoolkeuze en segregatie in Amsterdam-Noord. D. Zeldenrijk. (2010)

Indicatiestelling: omstreden toegang tot zorg. J. van der Meer (2010)

Uit de koker van. Praktijken van verkokering en ontkokering. RMO/VOM (red.) (2010)

Stem geven aan verankering. RMO (2009)

Beperkt maar niet begrensd. RMO (red.) (2009) Webpublicatie.

Bericht van de werkvloer. J. van der Meer. (2009) Webpublicatie.

Polarisatie. Bedreigend en verrijkend. RMO (red.) (2009)

Verkenning participatie: Arbeid, vrijwillige inzet en mantelzorg in perspectief. RMO (red.) (2008)

- Levensvraagstukken. De sociale context van ongewenste zwangerschappen en van ondraaglijk en uitzichtloos lijden. (2008)
- 30 Plannen voor een beter Nederland. De sociale agenda. K. van Beek en Y.Zonderop (red.) (2006)
- Opbrengsten van sociale investeringen. I. Doorten en R. Rouw (red.) (2006)
- Eigen verantwoordelijkheid: bevrijding of beheersing? R. Ossewaarde. (2006)
- Democratie voorbij de instituties. Vooronderzoek van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (2006)
- Horizontale verantwoording bij ZBO's en agentschappen. T. Schillemans. (2005)
- Tussen zorgen en begrenzen. Over de aanpak van delictplegers met psychi(atri)sche problemen. D. Graas en R.Janssens. (2005)
- Gezin anno nu. M. Distelbrink, N. Lucassen en E. Hooghiemstra. (2005)
- Tussen vangnet en trampoline. Over de inzet van publieke middelen voor participatie en zekerheid. H.Adriaansens, K. van Beek en R. Janssens. (2005)
- Preventiebeleid. Een verkennende achtergrondstudie. R. Torenvlied en A.Akkerman. (2005)
- Over insluiting en vermindering. Twee essays over segregatie en integratie. J. Uitermark en J.W. Duyvendak; P. Scheffer. (2004)
- “Nee, ik voel me nooit onveilig”. Determinanten van sociale veiligheidsgevoelens. H. Elffers en W. de Jong. (2004)
- Ouderen en maatschappelijke inzet. K. Breedveld, M. de Klerk en J. de Hart. (2004)
- Financiële prikkels voor werknemers bij uitstroom. I. Groot en A. Heyma. (2004)
- Sociale veiligheid vergroten door geleheidsbeperking: wat werkt en wat niet? K. Wittebrood en M. van Beem. (2004)
- Inburgering. Educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving. (2003)
- Publicaties van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling zijn te downloaden via www.adviesorgaan-rmo.nl

ISBN 9789077758342

NUR 740

rmo

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling

Postbus 16139

2500 BC Den Haag

tel. 070-340 52 94

www.adviesorgaan-rmo.nl

rmo@adviesorgaan-rmo.nl

9 789077 758342